

1.2. Kiemelt társadalom- és szociálpolitikai kérdések

1.2.1. A középosztály-problematika

LÁNG LAJOS

A társadalmi deficit

Budapest, 1881, Kilián Frigyes. 55–69.

Láng Lajos, báró (Pest, 1849. október 13. – Budapest, 1918. március 28.) közgazdász, újságíró, liberális politikus. A pesti és a berlini egyetem végezte tanulmányait, 1876-ban jogi doktorátust szerzett a pesti egyetemen. 1877-ben a nemzetgazdaságtan egyetemi magántanára 1883-tól statisztikát tanított a budapesti egyetemen. Két alkalommal választották a Jog- és Államtudományi Kar dékánjává, 1905–1906-ban az egyetem rektori tisztét töltötte be. 1877-től az Ellenőr című lap munkatársa, 1881-től szerkesztője volt. 1882-től a Nemzet című politikai lap munkatársaként dolgozott. 1878-tól országgyűlési képviselő, szabadelvű, majd 1910-től munkapárti programmal. 1896–1898-ban a képviselőház alelnöke. 1883-tól a pénzügyi tárca államtitkára, 1902–1903 között kereskedelemügyi miniszter. 1883-tól az MTA levelező tagja, 1893-tól rendes tagja. Alapítója és elnöke 1893-tól a Magyar Közgazdasági Társaságnak. Mintegy 20 könyvet publikált és számos kisebb írást publikált, melyekben elsősorban közgazdasági és a demográfiai kérdésekkel foglalkozott.

A társadalmi deficit című, 1881-ben kiadott művében az úri középosztálynak a modernizációs folyamatban való fokozott bekapcsolódását sürgeti, mert szerinte ez a kulcs a réteg és vele együtt az ország gyorsabb gazdasági fejlődésének.

Még azok között is, kik belátják, hogy társadalmi mérlegünk beteges voltáért csak magát a társadalmat lehet felelősségre vonni, rendszerint egyedül abban találják a hibát, hogy a magyar középosztály pazarlásra hajlandó. Mondják, hogy bármely más nemzet középosztálya sokkal takarékosabb; utalnak különösen a németekre, s azt hiszik, hogy a kiadások korlátozása, a legszigorúbb takarékoság az egyedüli orvosság, mi e kétségtelenül fenyegető alakot öltött társadalmi bajon segíthet.

Nem szükséges talán mondanom, miszerint magam is azt tartom, hogy a kiadásainknak alkalmazkodniuk kell a bevételeinkhez; magam is azt tartom, ki többet ad ki, mint amennyit keres, vétkezik önmaga, családjá és az egész társadalom ellen. Mindazonáltal hogy mérlegünk ez egyoldalú orvoslása, szóval csupán kiadásaink szigorú ellenőrzése által segíthetnénk a bajon. [...]

Kiadásaink egyoldalú korlátozása, igényeink elfojtása megóvhat bennünket a közvetlen elbukástól, de csak ideig-óráig nyújthat segítyt, s midőn elfojtja egyszersmind termelő képességünk erélyes kifejlesztését, eloltja bennünk azon erőket, melyek megizmosodása nélkül meg nem állhatunk a modern népeknek a létért folytatott, minden erőfeszítést megkövetelő küzdelmében. Bármily elengedhetetlen kötelességnek tartsam részemről is a takarékoságot bármennyire nélkülözhetetlennek tekintsem az egyensúlyt kiadásaink és bevételeink között: nem habozom kimondani, hogy a takarékoság azon neme, melyet hazánkban leggyakrabban találunk, csak ilyen pillanatnyi óvszer, mely akadályát képezi ugyan a hanyatlásnak, de nem egyszersmind sarkantyúját a haladásnak. Megállapodást jelez a lejtőn lefelé rohanásban, de egyszersmind stagnációt, vesztéglést a szüntelenül előtörő gazdasági fejlődésben.

Mert igenis fogunk találni olyanokat, akik lelkiismeretes szigorúsággal örködnek kiadásaik és bevételeik egyensúlya felett, ami, ismétlem, szerintem is elengedhetetlen kötelesség. Csak az a baj, hogy igen sokan azt hiszik, hogy ezzel megtettek mindent, amit tőlük kívánni lehet. Büszkén fognak arra hivatkozni, hogy megmaradtak apáik egyszerűségében, de amellet feledik, hogy vagyoniuk hasznosításában, földjeik megművelésében szintén ott maradtak, ahol apáik voltak. S ha dicséretes önmegtagadásuk által meg is meg is kíméltek oly értékeket, melyeket mások eltékoztak volna, indolenciájuk által elmulasztottak oly értékeket termelni, melyek segítségével bőven fedezheték volna, önmaguk és családjuk fizikai és erkölcsi szükségleteinek mindig táguló körét.

Nézzük ellenben azt a fajt, melyben a modern gazdasági irány minden hibája és erénye a legpregnansabb módon nyer kifejezést. Nézzük a zsidókat és látni fogjuk, hogy a megfeszített munkásság és minden alkalmat felhasználó kereseti ösztön éppen nem zárja ki a mindig gyarapodó szükségletek kielégítését. Igaz, hogy a zsidó nem költi gyomrára jövedelmeinek zömét, és nem is teszi egy kártyára keresetének tetemes hányadát, hanem nézzük meg a lakását, és hasonlíthatatlanul nagyobb kényelmet és ízlést fogunk benne találni, mint a megfelelő vagyonú keresztény ember lakásán. S ezt hiába neveznök pusztán hivalkodó fényűzésnek, mert ha e költsékezésben nagy szerepet játszik is ezen selejtesebb és éppen nem dicséretes jellemvonás, másrészt nagy része van abban a mindig dicséretes családi érzelemnek, mely az otthont, a gyermek első benyomásaira döntő befolyást gyakorló családi tűzhelyet, külsőleg is megbecsüli. De menjünk tovább ki a mulatóhelyekre, utcákra, sétaterekre, el a színházakba, hangversenyekre, vendéglőbe, kit látunk ott ismét, és pedig mindig családjával, s még hozzá nagyobb számú és gondosabban öltözött családjával, a legnagyobb számban? A zsidót. S végül – hogy a legtisztéletreméltóbb vonását említsem – ki ad gyermekeinek leggondosabb nevelést, ki az, ki maga nélkülöz, ha kell, koplal, csak hogy gyermekeire több pénzt fordíthasson, mint a nála sokkal gazdagabb birtokos osztály? Ismét a zsidó.

Nem az a fő baj tehát, hogy sokat költünk, hanem az, hogy keveset keresünk. S miért nem keres a magyar középosztály többet? Ah, annak igen sok oka van, de legfontosabb és legelső valamennyi közt az, hogy a kormánytól vár mindent ahelyett, hogy elsősorban és főleg saját erejére támaszkodnék. [...]

S még nem is az egyedüli betegség. Ott van mindjárt egy másik, mely ezzel szoros összeköttetésben áll, a vis inertiae, mely egész mezőgazdaságunkat, nemzeti vagyonunk legfontosabb részét átlengi. Nálunk mindenki földbirtokos akar lenni, és senki sem tud jószántából öröklött földbirtokától megválni. Gazdálkodni akarunk mindnyájan, de nem tekintjük mesterségnek, melyet tanulni és iparszerűleg kezelni kell, hanem úri foglalkozásnak, melyet lehetetlen nem érteni. Még a szorgalmas és takarékos gazdák egy része sem tartja szükségesnek az előleges elméleti és gyakorlati kiképzést, hanem ha utána is néz a gazdaságának, rábízza magát az Úristen jóakarátára, s az öreg béres bölcsességére. Ha van három–négy gyermeke, elküldi őket jogra, mert hát birtokos ember fia nem lehet más, mint ügyvéd vagy hivatalnok. De igen sokszor megtörténik, hogy egyik sem végez semmit, hanem haza jön – gazdálkodni, s mikor azután hárman–négyen ülnek bele ugyanabba a birtokba, melyből azelőtt egy is csak nehezen tudta szükségleteit fedezni, elkeserednek, hogy nem bírnak megélni. S ezek még nem a legrosszabb esetek. Azokról, kik könnyelmű tékozlás által jutnak tönkre, nem is szólok, mert azokat kivételeknek akarom tekinteni, s különben is nem a költsékezés nagyságában, hanem és főleg a kereset elmaradásában keresem a bajt.

Nincs pálya elég, melyen a birtokos osztály gyermekei jövőjüket biztosítanák, itt van a baj fészke, de ezen ismét csak maga a társadalom segíthet. Abból, ami van, nem használjuk ki ami legfontosabb és túlterheljük a kevésbé fontosat, elhanyagolunk másokat, melyek voltak, és előítélettel fordulunk el minden újtól, mely tisztességes kenyeret adhatna. [...]

De mit tesz a birtokos családok azon gyermeke, mely nem marad a mezőgazdaságnál? Hivatalnok, tisztviselő vagy ügyvéd lesz – de más pályára nem megy, nem is mehet, mert visszatartja őt a szokás és az előítélet. S hozzájárul még az az anomália, hogy igen sok esetben megtartja amellet birtokát, aminek kezeléséhez nem ért, és így majdnem paragon hagyja heverni a nemzeti vagyon egy részét. E pályák kizárólagos felkeresése ma mind a hármat annyira túltelítette, hogy a szellemi proletariátus komoly veszedelem gyanánt kezdi fenyegetni a magyar társadalmat. Ha akármely parányi hivatal megürül, százával jönnek a folyamodványok olyan állásra, mely alig képes emberét eltartani. S e részben egyik sem hat oly károsan, mint a tisztviselői pálya. Mert a hivatalnoki pálya legalább bizonyos egzisztenciát nyújt, de a választott tisztviselő állása nemcsak sokkal szerényebb, hanem bizonytalanabb is. A választási rendszer, korunk modern áramlatával homlokegyenest ellenkező rendi alkotmány ez utolsó maradvány, ami mindennél hatalmasabban működik közre a középosztály megrontására. Mert midőn szerény és bizonytalan kenyeret nyújt egynek, reményt ad tíz másnak ki különben talán jobban fizető és biztosabb kenyér után látna. S az ügyvédi pálya túlterheltségével

szemben, meg éppen hiába várunk orvoslást bármely korlátozásoktól, mert amíg még nagyobb és majdnem legyőzhetetlen nehézségekkel nem fog járni e pályákon az élet, a szokás és az előítélet nem fogja engedni, hogy középosztályunk más pályákra küldje ifjait.

Pedig ott van két igen szép és a magyar nemzeti állam életében nagy és nemes feladatokkal felruházott pálya, a katonaság és a papság, melyeket a magyar középosztály egészen elhanyagolt. [...]

De ha e pályákon sem látjuk a magyar birtokos osztály gyermekeit, mily szörnyülködés fogná el legnagyobb részét, ha azt követelnék tőle, hogy iparra és kereskedelemre küldje fiait. Pedig amíg ez előítélettel nem szakít, alapos gyógyulást szintén hasztalan reménylünk. Magyarország földje jobban művelve, tetemesen többet jövedelmezne, mint ma, de akárhogy fokoznók termő erejét, arra már nem elegendő, hogy egyedül elégítse ki mindazok fokozott igényeit, kik ma a középosztályhoz tartoznak.

SZEKFŰ GYULA

Három nemzedék és ami utána következik

Budapest, 1935, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 244–251., 312–338.

Szekfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.) történész, publicista, politikus. A Budapesti Egyetem bölcsészkarán szerzett történelem, német, francia szakos diplomát 1905-ben. 1905–1906 között a Nemzeti Múzeum, 1907-től a bécsi udvari levéltár munkatársa, közben 1908–1910 között gyakornokként az Országos Levéltárban is dolgozott. Bécsből 1924-ben települt haza. 1916-tól egyetemi magántanár, 1925-től a Budapesti egyetem kinevezett professzora volt. 1925-ben az MTA levelező, 1941-ben rendes tagjává választották. Hóman Bálinttal közösen nagy összefoglaló munkát írt a magyar nemzet történetéről. A korszak elismert történésze volt, munkásságát 1930-ban Corvin-koszorúval díjazták. 1927-től 1939-ig a mérsékelt konzervatív irányzatú Magyar Szemle szerkesztője, 1939-től 1944-ig pedig a németellenes Magyar Nemzet publicistája volt. 1945-től 1948-ig moszkvai magyar követ, 1953-tól országgyűlési képviselő volt, 1954-től bekerült Elnöki Tanácsba.

A Három nemzedék és ami utána következik című munkája egy korábbi írása folytatása volt. 1920-ban jelent meg a Három nemzedék, amely 3 kiadást ért meg. 1934-ben Szekfű egy új fejezettel bővítette ki a munkát, így született meg ez a könyv, amit a következő évben újra kiadtak. A mű az 1848-as, az 1867-es, a századfordulós és a Trianon utáni magyar társadalmi, politikai folyamatokat foglalta össze, elutasítva a revolúciót, kiemelve a középosztály problémáit és a zsidóság hazai térfoglalását.